

Layihənin istiqaməti: Azərbaycanın dövlətçilik tarixinin, milli adət-ənənələrinin, elm və mədəniyyətinin təbliği

№ 44 (1892) 6 mart 2019-cu il

Basqal-tarixin özü qədər qədim

(əvvəli ötən saylarımızda)

Çar üsul-idarəsi dönməndə onların bölgədə təhsil siyasətinə uyğun olaraq maarif sistemi silki xarakter daşıyırdı. Varlıların və kasıbların uşaqları eyni məktəbdə oxumurdular. Basqalda xanlıqlar zamanından qalma ibtidai məktəblər (mollaxanalar), orta məktəb (yəni mədrəsə) fəaliyyət göstərirdi. Bu məktəblər fəqf əmlakından gələn gəlirin hesabına işləyirdi.

Məlumat üçün bildiririk ki, çar rüsiyası dönməndə əhalidən alınacaq vergiləri dəqiqləşdirmək üçün Basqalda da bir neçə dəfə insanların kameral siyahıya alınması keçirilmişdir. Burada əhalinin vergiyə cəlb olunan və olunmayan təbəqələri haqqında dəqiq siyahılar aparılmışdır. Elə həmin illərdə əhalidən alınan verginin müəyyən hissəsinin məktəblərə yönəldilməsi barədə digər arxiv sənədlərində qeydlər aparılmışdır.

Həmin mənbələrdən aydın olur ki, Basqalda 1842-ci ildə bir mədrəsə

fəaliyyət göstərir və həmin mədrəsənin nəzdində bir neçə ibtidai məktəb fəaliyyətdədir. Onu da deyək ki, əvvəllər Basqal məktəblərində yalnız oğlanlar təhsil alırdılar. Qızların məktəbə getməsinə icazə verilmirdi. Yalnız XIX əsrin sonlarında burada qız məktəbi də açılmışdır. Daha sonralar qızlarla oğlanların eyni məktəbdə oxumalarına qanunla icazə verilmişdir. Bununla belə əhali arasında savadsızlıq hələ də davam edirdi. Məktəblərin fəaliyyəti üçün normal şərait yox idi. Rus çarizmi Azərbaycanın bütün sərvətlərinə sahib dursa da, əldə etdiyi gəlirlərdən milli məktəblərin fəaliyyətinə vəsait ayırmaq istəmirdi.

Bir daha xatırladıyıq ki, Basqal ipəkçiliyin, kəlağayı istehsalının mərkəzlərindən biri olduğu üçün buraya dünyanın hər yerindən səyyahlar, tacirlər, alverçilər gəlirdilər. İpəkçilik sənayesini də öz əlində cəmləşdirən rus çarizmi burada rus dilində məktəbin açılmasında çox maraqlı idi. Hətta 1829-cu ildə verilmiş Əsasnamə ilə Şimali Azərbaycanda rus dövlət məktəbləri-

nin açılması nəzərdə tutulmuşdur. Belə məktəblərdə bölgədəki rus qoşunlarında qulluq edən zabitlərin və inzibati idarə orqanlarının məmuruların uşaqlarına rus dilində ibtidai təhsil verməklə, gələcəkdə diyarın idarə olunması üçün kadrlar hazırlanmalı idi. Çünki mərkəzi quberniyalardan kadr dəvət etmək böyük çətinlik törədirdi. (Azərbaycan tarixi, ən qədim zamanlardan - XXI əsrin ilk onilliklərində, "Bakı Universiteti" nəşriyyatı, 2017, səh. 213).

1872-ci il 13 may Əsasnaməsinə uyğun olaraq Şimali Azərbaycanın bütün qəza məktəbləri 6 illik təhsil verən pullu şəhər məktəblərinə çevrildi.

1874-cü il 24 Əsasnaməsi ilə 3 və 5 illik təhsil verən kənd ibtidai məktəbləri açıldı. Bu məktəblərin fəaliyyəti üçün xərcləri idarələr və cəmiyyətlər ödəyirdi.

Basqalda insanların geyimləri və bəzək əşyaları maddi mədəniyyətin digər sahələri kimi onların həyat və məişətinin ayrı-ayrı məsələlərini araşdırmaq üçün zəngin etnoqrafik materiallar verir. Basqalda yaşayan insanların xarakterik xüsusiyyətlərini, iqtisadi və mədəni həyat səviyyəsini, təsərrüfat məşğuliyyətinin istiqamətlərini müəyyənləşdirmək üçün onların geyim və bəzəklərinə diqqət yetirmək kifayətdir. Burada tarixən geyim mədəniyyətinə xüsusi önəm verilmiş, estetik və bədii zövq əsas götürülmüşdür. Basqalın təbii-coğrafi şəraiti, iqlimi, coğrafiyası, iqlimi geyim mədəniyyətinin formalaşmasında mühüm rol oynamışdır. Burada heyvandarlığın inkişafı üçün əlverişli şəraitin olması qədim zamanlardan qoyun və quzu yunundan, keçi qəzilindən, eləcə də dəvə yunundan istifadə edilmişdir. Burada ipəkçiliyin intişar tapmasından sonra isə ipək parça toxuculuğu (şərbəftlik) yüksək inkişaf mərhələsinə

çatmışdır. Qanovuz, tafta, darayı toxuyan toxucu karxanasının fəaliyyət göstərməsi əhalinin geyim mədəniyyətini daha da zənginləşdirmişdir.

Flora, fauna, hidroqrafiya baxımından zəngin olan Basqalda qida mədəniyyətinin formalaşması üçün mükəmməl baza olmuşdur. Təbiətin səxavəti burada əhalinin təbii ehtiyatlardan müxtəlif çeşidli yeməklərin hazırlanmasını təkan vermişdir. Təbii-coğrafi yerləşmə, iqlim şəraiti sarıdan bəxti gətirən Basqal əhlinin yemək süfrəsində bitki mənşəli yeməklər bolluq təşkil etmişdir. Bu gün də Basqalda insanların süfrəsi bayram və mərasimlərdə ləzzətli və müxtəlif çeşidli yeməklərlə, meyvə-çəmənlə bəzədilir, xoşamalı və ləzətlili içkilər süfrəyə xüsusi yaraşır verir. El toyları, el yığnaqları, qonaqlıqlar, ad günləri-şad günləri zamanı süfrələr yemək-içmək süfrəsi ilə rəvənəqləndirilir. Bu həm də qız və gəlinlərin xalq yemək və içkilərinin hazırlanmasında qabiliyyətlərini, bilik və bacarıqlarını rəya qoyur.

Basqalda tarixən ailə-nigah münasibətlərinə böyük önəm verilmiş, etik və əxlaqi münasibətlər gözlənilmişdir. Ailə-nigah münasibətlərində adət-ənənəyə xüsusi diqqət verilir. Azərbaycanın digər bölgələrində olduğu kimi Basqalda da evlənmək, ailə qurmaq prosesi bir neçə mərhələdən ibarət olmuşdur (qız bəyənmə, elçilik, nişan və toy şənliyi). İnsanlar bütün mərhələlərdə etiket qaydalarını gözləməyə çalışmışlar. Burada ağsaqqala, ağbirçəyə dərin hörmət, ailəyə sədəqət, qayğı əsas amillərdən biri idi. Həyata baxışı, dünyagörüşü, böyük təcürbəsi olan, dərin müşahidə qabiliyyəti ilə seçilən müdrik ağsaqqallar, nəcəmcamal ağbirçəklər həmişə mizan-tərəzini saxlar, hökmlü, hünərli, sözü keçərli olduqları qədər də məsləhətli, rəhmli, ədalətli hərəkətləri ilə nümunə

olardı. Bütün hərəkəti, danışığı, rəftarı, münasibəti ilə ətrafdakilərə nümunə olan ağsaqqallardan yeniyetmə və gənclər nümunə götürür, özləri də böyüdükcə sözbütöv, əməlisəlah, sədaqətli, vətənə bağlı insanlar kimi formalaşırdılar.

Bu gün də həmin ənənələr qorunub saxlanılmaqdadır

Hazırda Basqal əhalisinin sayı üç min nəfərdən çoxdur. Əhali sənətkarlıq, əkinçilik, heyvandarlıq və bağçılıqla məşğul olur. Basqalda bir neçə kəlağayı sexi, orta məktəb, mədəniyyət evi, kitabxana, xəstəxana, uşaq bağçası, kinoqurğu, muzey, rabitə şöbəsi və s. var. Bu gün Basqalda kəlağayı muzeyi fəaliyyətdədir ki, bu da xalq sənətkarlığının, xüsusilə də toxuculuğun, ipəkçiliyin, boyaqçılığın tarixi inkişaf yolu barədə ətraflı məlumat əldə etmək, həmçinin çeşidli kəlağayı, zəngin qanovuz istehsalı ənənələrinin təbliği, qorunması və öyrənilməsi istiqamətində uğurlu bir addımdır. Bu gün Basqalda "Kəlağayı" İpək Mərkə-

zi fəaliyyət göstərir, Bu da burada yüksək keyfiyyətli kəlağayılardan hazırlanması ilə yanaşı, həm də tədqiqat işlərinin aparılması, bu sənət sahəsinin əhatəli şəkildə araşdırılıb ictimaiyyətə çatdırılması yönündə aparılan məqsədyönlü işin tərkib hissəsidir.

Tarixən şəhər kimi tanınan, sonralar şəhər sözünün kənd ifadəsi ilə əvəzlənməsinə rəğmən kənd adlanan, daha sonra isə qəsəbə statusu alan çağırılan qədim Basqalın təkcə arxeoloji-etnoqrafik baxımdan deyil, hərtərəfli tədqiqata böyük ehtiyacı var. Hələ burada tədqiqat olunmamış sahələr çoxdur.

Faiq Şükürbəyli,
tədqiqatçı-etnoqraf

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ
PREZİDENTİ YANINDA KÜTLƏVİ
İNFORMASIYA VASİTƏLƏRİNİN İNKİŞAFINA
DÖVLƏT DƏSTƏYİ FONDUNUN
MALİYYƏ YARDIMI İLƏ

